

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β' - ΕΤΟΣ Α° (16°)

Ἀθήνα, Σάββατο, 12 Ὀκτωβρίου 1919

ΑΡΙΘ. 44 (853)

Ο ΨΥΧΑΡΗΣ ΣΤΗ ΣΥΧΡΟΝΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Ὁ Ψυχάρης μέσα στις τόσες φροντίδες τῆς Πανεπιστημιακῆς του ἔδρας, κι ἀνάμεσα στὴ βράση τῆς παγκόσμιας ζωῆς, ποὺ συγκεντρώνει τὸν τελευταῖο καιρὸ ἢ προτελευταῖα τῆς Γαλλίας, συνεχίζει μετὰ τὴν ἀκατάλυτη ὀρμὴ, ποὺ τὸν ξεχωρίζει ἀπὸ ἄλλους, τὴ δράση του στὴν ἀγαπημένη του φιλολογικὴ ζωὴ, μὰ δοσιμένη—ἀλλήμονο—δράκερη τώρα πιά, στὰ γαλλικὰ γράμματα.

Τὴν περασμένη ἀνοιξὴ δημοσίευσεν μιὰ μεγάλη σειρὰ ἀπ' ἄρθρα στὴν παριζιάνικη ἑφημερίδα «*Δημόσια Τάξη*», μετὰ γενικὸν τίτλον «*Κουθέντες τῆς Κυριακῆς*», ἀπάντων σὲ λογικὰ φιλολογικὰ θέματα, γραμμένα σ' ἕνα ἕφος ἀξιοθέατο καὶ σὲ γλώσσα γαλλικὴ τῆς πύλου λαμπρῆς καθαρότητος, φροντίδας καὶ μαστοριᾶς. Οἱ βδομαδιατικαὶ αὐτὲς μελέται τοῦ Ψυχάρη, κλείνανε κάποια ἐξαιρετικὴ πρωτοτυπία στὸ εἶδος τους, γιατί κατόρθωσεν μετὰ τὸν τρόπο μίαν ἀπλῆς ὁμιλίας, νὰ ξεδιαλόνῃ, μετὰ φινέτσα, ἐξυπνάδα καὶ σοφία, τρεχούμενα ζητήματα. Στὸν ἀναγνώστη κάνει κατὰ πλῆξιν ὁ πλοῦθος τῆς γνώσης, ἢ βαθεῖα ἀντίληψιν, τὸ καθολικὸ πνεῦμα, ἢ ἀνεξάρτητη γνώμην, ποὺ σημαδεύουνε κάθε τι ποὺ γράφει ὁ σεβαστὸς Ἐπιστήμονας καὶ Ποιητής. Κι ἂν κάποιον μπόρῃ νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ἕναν ἀλαφρὸ ἴσκιον συντηρητικότητος σὲ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰς ἰδέαι, εἶναι τοῦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἰδεολογικῆς ἐποχῆς ποὺ ἀντιπροσωπεύει ὁλόκληρον τὸ ἔργον τοῦ Ψυχάρη. Ἐποχῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, ὅχι σύρριξιν ἀλλαγῆς.

Μὰ ἡ ποικιλία στὰ θέματα δὲν κουράζει τὸν Ψυχάρην. Σὲ κάθε του ἄρθρον καινούριος, λαμπρὸς, μετὰ τὴν ἀγαπημένην του χαμόγελον ποὺ χαράζει συχνά, μετὰ τὴν φρίκην του εἰρωνία, μετὰ τὴν αὐστηρὴν του θέλησιν καὶ γνώμην, μετὰ τὸ ἀνάλαφρον του πέταγμα ἀπὸ φράσιν καὶ φράσιν, ἀπὸ ἰδέαν σὲ ἰδέαν, μετὰ τὸ χαριτωμένον του καὶ σοφὸν γύρισμα ἀπὸ τὰ παλιὰ στὰ συγκαιρινά. Ἔτσι σὲ μιὰ «*Κουθέντα τῆς Κυριακῆς*» μ' ἐπιγραφὴν «*Ἡ πέννα τοῦ Τίγρη*» βλέπομε νὰ μιλήῃ γιὰ τὴν εὐγλωττία τοῦ Κλεμανσώ, παίροντος ἀφορμὴν ἀπὸ τὰ τρία βιβλία ποὺ φανήσανε στὸ Παρίσι γιὰ τὸν Πρωθυπουργὸν τῆς Γαλλίας, γραμμένα ἀπὸ τοὺς Ζερφουά, Λεκόντ καὶ Ντικραί. Σ' ἄλλη «*Κουθέντα*» γιὰ τοὺς «*Ἕλληνας καὶ Ῥωμαίους*» ξεχωρίζομε τὴν ἀκόλουθον παράγραφον: «*Τῆ στιγμῇ ποὺ κ' οἱ πῶ ἀσημαντοὶ τόποι στὴν Ἑλλάδα γίνονται περιήρητοι τοῖς ποιηταῖς, καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ποιηταῖς,—τὸ θέμα τῆς πλάσεως, ποὺ εἶναι ἡ Πόλις δὲν ἔχει φομιστὴν ἀπὸ μεγάλων φιλολογικῶν ὀνόματων. Τοῦτο ἴσως ἔγινε γιατί ποτὲ δὲ γνώρισεν τὴν λευτεριά. Μὰ σὰν πετάξομε τὴν πολιτικὴν καὶ ἠθικὴν τερατοδίαν ποὺ λέγεται Σουλτάνος, ἢ ἱερὴ πηγὴ τῆς ποιήσεως θ' ἀναβρῶσιν πῶς λεύτερα ἀπὸ τὸν τόπον ἐκεῖνον ξαναδοσμένον στὸν ἑαυτὸν του.*

Στὸ ἰκαλὸν γράμμα μελετᾷ ὁ Ψυχάρης τὸ ἕφος

ποὺ πρέπει νὰ στολίξῃ ἕναν ἄξιον συγγραφέαν, καὶ τὸ ῥόλον ποὺ παίζει τὸ φροντισμένον γράμμα κ' ἡ σκοπὴ ἔκφρασις στὴν κοινωνίαν, καὶ σφραγίζει τὴν γνώμην του μετὰ παράδειγμα κάποιας διαταγῆς τοῦ στρατηγοῦ Γκαλλιενί. Σ' ἄλλο του κριτικὸν ἄρθρον, γιὰ τὴν «*Ἀτλαντίδα*»—τελευταῖον ῥομάντζον τοῦ Πέτρου Μπενουά, ψυχολογεῖ τὴν περιεργὴν γυναῖκα ποὺ βασιλεύοντασ στὸ νησί τῆς Ἀτλαντίδας παραδίδεται σὲ ὄλους ὄλους πηγαίνουσαν στὴ μακρινὴν τῆς χώρας, στοὺς θαρρατοὺς ἐξερευνηταῖς, ποὺ πεθαίνουσαν ἀπ' ἀγάπην στὴν ἀγκαλίαν τῆς. Αὐτοῦ βρίσκει ὁ Ψυχάρης τὸ μεγάλο σύμβολον τοῦ ῥομάντζου. Ἡ γυναῖκα, ἡ Ἀντινέα, ἀντιπροσωπεύει τὴν ἀκατανίκητην ἔλξιν ποὺ γεννᾷ τὸ ἀγνωστον σὲ ὅλα τὰ πνεύματα, παρασυρμένον τρομερὰ ἀπὸ τὴν ἀναξήτητον τοῦ ἰδανικοῦ... Στὸ κατοπινὸν του ἄρθρον «*Γιὰ τὰ ὀνόματα μιᾶς γυναίκας καὶ μιᾶς πόλεως*» ξετάζει γραμματολογικὰ μετὰ ἀξιοζήλευτον αὐθεντίαν τὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως «*Ἀντινέα*» καὶ τὴν σκέσιν τῆς μετὰ «*Ἀθηναῖα*» καὶ «*Ἀθήνα*».

«*Τὸ ἀκατανόητον καὶ τὸ εὐκολονόητον*» εἶναι θέματα πρωτότυπων «*Κουθέντων*», γινόμενης ἀπ' ἀφορμὴν τοῦ σκοτεινοῦ ποὺ σημαδεύει, πολλές φορὲς, πολλὰ τελευταῖα δημοσοργήματα τῆς φαντασίας. «*Ἄν τὸ ἀκατανόητον*» γράφει ὁ Ψυχάρης, «*μπορεῖ νὰ κατανοηθῇ ὡς τέτοιο, ὅς ἔχομε τὸ θάρρος νὰ τῆ ποιῶμε*». Στοιὺς «*Ποιηταῖς μας*» μιλεῖ γιὰ τοὺς πολεμικοὺς ὕμνους ποὺ σύνθεσεν ὁ Ἰωακείμ Γκασκέ. Βρίσκει ἀφορμὴν νὰ θυμηθῇ τὴν ποιήσιν τοῦ Μυσσέ, τοῦ Ἐρεντιᾶ, τοῦ Κοπέ, καὶ ξαφνιάζεται μπροστὰ στοὺς μεγάλους, χιλιομετρικοὺς, ὅπως τοὺς λέει, στίχους. «*Οἱ χιλιομετρικοὶ στίχοι*», ὅσοι δὲν κόβονται σὲ μικρότερους, γεννοῦν ἀνήσυχον καὶ περιεργὸν πρόβλημα, τὸ πρόβλημα τῆς μετρικῆς πρόσεως. Ξακολοθῶντας τὸ θέμα του στὸ ἄρθρον: «*Σημερινοὶ καὶ χτεσινοὶ ποιηταῖς*» ὅπου κάνει παραβολὴν τοῦ βιβλίου τοῦ Γκασκέ, μετὰ τὴν τελευταία συλλογὴν τοῦ Πὸλ Φὸρ «*Γαλατικὰ τραγοῦδιον γιὰ τὴν ζωὴν, τὸνειρον καὶ τὸν ἔρωτον*», σημειώνει πὸς ἂν ἡ ποιήσιν ἀπαιτεῖ εὐλικρίνεια, ἢ φιλολογικὴν κριτικὴν δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀποκλείσῃ· αὐτὸς εἶναι ὁ κανὼνας μας. Εὐλικρινὰ ζητοῦμε κείνον ποὺ οἱ τελευταῖες συλλογῆς ἀπὸ στίχους μᾶς φέρουνε καινούριον, μᾶς δύνουν ὑπόσκεισιν πὸς θὰ ζῆσιν, καὶ ρωτιώμαστέ μετὰ μας ἂν ἔχομε τὸ δικαίωμα ν' ἀφήσομε τὰ παλιὰ συστήματα, ὅσο ἀκόμα τὰ σημερὰ δὲν ἔχουνε θεμελιώσει τίποτα σταθερόν.

Ἄπ' ἀφορμὴν ἑνὸς βιβλίου τοῦ Μπέρβερ: «*Τὰ ἔργα τοῦ Φρ. Βιλλόν, μ' ἕνα εὐρετήριο γιὰ τὰ κύρια ὀνόματα καὶ γλωσσάριον*» (1919) καὶ ἄλλου βιβλίου: «*Ἡ διαθήκη τοῦ Φρ. Βιλλόν, διακοσμημένη μετὰ εἰκόνες τῆς ἐποχῆς*» (1918), καθὼς καὶ τρίτου βιβλίου τοῦ Μπέρβερ: «*Φρ. Βιλλόν: Ζωὴ καὶ ἔργον*»—ὁ Ψυχάρης

γράφει άρθρο εξαιρετικής δύναμης για τον παλιό εκείνο Γάλλο ποιητή, το Φραγκίσκο Βιλλόν, που ξέφυγε πώς γεννήθηκε στα 1431 στο Παρίσι και πέθανε στα 1489,—κι όρμητεύει τους σημερινούς Γάλλους να διαβάσουν καλά τον άξέχαστο Βιλλόν, που άνωποδογυρίζει όλες τις θεωρίες, ξεπερνά όλους τους κριτικούς, γκρεμίζει όλες τις σχολές, κοροϊδεύει όλους τους άισθητικούς, προσβάλλει όλους τους κανόνες, και ξάφνου χωρίς κανέναν όμοιο του να προηγήθηκε χωρίς κανέναν να μπορέσει να τον ακολουθήσει, ξεφυτρώνει στα 1456, σωστά, μοναδικό φαινόμενο στη γαλλική φιλολογία και μās λέει: —"Έρχομαι. Συχωρέστε με! Είμαι γώ, ό Βιλλόν!.. 'Ο Βιλλόν, που όχι μονάχα δέ στοχάστηκε ποτέ να γράψει για τους μεταγενέστερους, μά όν είχε μήτε την παραιοκρήνη ιδέα, ποιά μπορεί τάχα να είναι ή φιλολογική δόξα στο μέλλο, ούτε ίσως στο παρόν.

"Άλλα άρθρα της ίδιας σειράς που τραβοΰνε όλη μας την προσοχή, είναι: «Τιτό» για ένα ρομάντζο του Μ. Μορέλ (1919) που ξετυλίγει την ιστορία μιάς μικρής περιεργής κόρης,—«Πρόβλημα θρησκευτικής κριτικής» άπ' άφορμή ενός τόμου: «Βιβλικές σπουδές» (1918) του Λαγκράνς—«'Ο συγγραφέας Παΐλος Μπουρζέ» όπου επικρίνει κάμποσες γραμματικές άπροσεξίες για ρηματικούς χρόνους κακομεταχειρισμένους, άδυναμίες, παράλειψες κι άπορίες, που παρουσιάζονται σε νεώτερα βιβλία γραμμένα στη γαλλική γλώσσα,—«Λαμαρτίνος» άπό άφορμή της πενηκονταετηρίδας του,—«Βιργίλιος» για μιά καινούρια λατινική έκδοση όλης της σειράς άπό τά έργα του ποιητή,—«Μποντελαίρ» με την ευκαιρία που πέρασαν πενήντα χρόνια άπό τό θάνατο του ποιητή κ'έτσι τά έργα του είναι πιά λεύτερα στο έκδοτικό έμπόριο, χωρίς δικαιώματα ή όδεις των κληρονόμων, και όπου ό Ψυχάρης με την ιδιαιτερή του εκείνη εύγενική παρατήρηση, μιλεί για τό στυλ του ποιητή, για τις εικόνες και τις υπερβολικές παρομοιώσεις και μεταφορές του,—«Άγγλικό ρομάντζο» για τά έργα του Άρνόλδου Μπέννεντ,—«Έρωτες ποιητή» άπ' άφορμή ενός βιβλίου του Λουδοβίκου Μπαρτου για τις άγάπες του Βιχτώρ Ουγγώ,—«Δηγηματογράφοι και Ρομάντζογράφοι», «Μεγάλη πλάνη», «Τό νησί με τις ψυχές», «'Ο Ναπολέοντας κ' ή φαμίλια του» άπ' άφορμή του βιβλίου του Φρειδερίκου Μασσόν.

Τελειώνοντας τη στεγνή τούτη «Κυριακάτικη Κοιθέντα» ό Ψυχάρης ξηγά στους άναγνώστες του σε τίθά μεταχειριστή τις καλοκαιριάτικες διακοπές που τους ζητά. "Έτσι παίρνουμε μιά ιδέα για τον άνθρωπο, που άφου δούλεψε όλα τά χρόνια της ζωής του, για να ξαναγεννησει στην παρατεταμένη του μικρή πατρίδα τό χαμένο πνεύμα μαζί με την περιφρονημένη λαϊκή γλώσσα, άφίνοντας μνημείο πολύτομης επιστημονικής και λογοτεχνικής εργασίας, άξιο ίσως μās κατοπινής γενιάς λυτρωμένης ψυχικά και πνεματικά—δέν πάσει σε' άνθισμένα γερατεία του, μά και τόσο δοκιμασμέν' άπό τό σκληρό πόλεμο—τά δυό του έξαιρέτα παιδιά κοιμούνται τον αιώνα—δέν πάσει την καθεμερήνη κι άγαπημένη του δουλειά, για τό Νου και την Καρδιά, για την Τέχνη, για τά Γράμματα, που τους άφείρωσε όλα τά πάντα. «Πρέπει κανείς», γράφει, «να γράσει για ν' αληθέψει την κλίση του ή τουλάχιστο μιάν άπό τις κλίσεις του—γιατί πάω να πιστέψω πώς έχω κάμποσες. Γεννήθηκα φιλολογικός κριτικός. Τί τέχνη

με πάθος! Τί φίνα ευχάριστη να καταπιάνεσαι τη βαθύτερη άνάλυση ενός βιβλίου, τον έσώφυγο κύκλο που μās φανερώνει εν' άνθρωπο πλάσμα. Κι όμως είναι τέχνη αυτή που σκοτώνει. Τάρθρα μου αυτά μου τρώνε όλες μου τις στιγμές, μά μά. Κ' έχω πολλή δουλειά. Είμαι άναγκασμένος ίσα με τον 'Οχτώδρη να συνθέσω κάποιο μεγάλο ρομάντζο: «'Οι δυό μοναξίες του Ρομπινσώνα». 'Ετοιμάζω κ' εν' άλλο ρομάντζο θλιβερό και γλυκό τούτο: «Λουλούδι του κυπαρισσιού»—που πρέπει να τελειώσω. "Έχω στα σκαριά ένα τόμο με δηγήματα—χωρίς να σās μιλήσω για κάποιο άλλο ρομάντζο μεγάλου έρωτα: «Ζερμαίν, ή άγάπη και μεγαλοφυΐα», που τόχω άναγγελμένο κι αυτό. Πρέπει ακόμα να μαζέψω αυτά μου τάρθρα, και κάμποσ' άλλα, για να τά βγάλω σε βιβλίο.. Βλέπετ' έτσι πώς σās φανερώνω τά δικαιολογητικά μου.. Γιατί δέν φλμησα να σās πώ όλα μου τά σκέδια. "Έχω να ξανακοιτάξω μιά μεγάλη συλλογή άπό στίχους: «'Οι φωνές του έρημου νησιού»—κ' ένα βαρύ δράμα «Ζουλιάρης»—για να παχτή στο θέατρο.

Όι διακοπές πέρασαν. "Άραγες όλο τό παραπάνου πρόγραμμα τό κατάφερε ό Ψυχάρης; Για την ώρα ξέρουμε πώς στις 3 του 'Οχτώδρη ξαναφάνηκε στο Παρίσι τ'ονομά του, στην έφημερίδα «Eclair» μ' ένα του περίφημο άρθρο «'Ερνέστος Ρενάν» για την επέτειο του θανάτου του μεγάλου σοφού.

Σ' όλα όσα κι ά γραφτήκανε ίσα με τώρα για τη ζωή και τό έργο του συγγραφέα του «Βίου του Χριστού», ό Ψυχάρης πάντα έχει κάτι καινούριο να δώσει. Φατίζει κάμποσο με τό άρθρο του αυτό τη Σοκρατική κρυστογονία που δόξασε την περασμένη γενιά της Δημοκρατίας. Άπό τά 1898 με τό περίφημο εκείνο βιβλίο: «Τό μέλλο της επιστήμης», τό σύμβολο του Ρενάν δέν εΐτανε πιά τό σύμβολο της πίστης, μά τό: επιστημονικό σύμβολο. Είχε φτάσει έτσι στο συμπέρασμα πώς ή λογοτεχνία είναι διασέδασση περισσότερο ή λιγώτερο πιτυχημένη. Κι όμως αυτό δέ τό εμπόδισε να είναι ό ίδιος ποιητής, τεχνίτης, συγγραφέας έξαιρετικά μελετημένος κ' έξαιρετικά φωτισμένος. Κι αν πάντα ό μεγάλος φιλόσοφος περιφρονούσε ό,τι λέμε κοινά: «ταλέντο», εΐτανε γιατί άνθρωποι κοντόμυαλοι—μήτε σπουδασμένοι, μήτε ποιητές—πιστεύανε τυφλά στη λέξη αυτή. Κι όμως είχε κι ό ίδιος κάποιο ταλέντο, και τό ταλέντο του εΐτανε ή μεγαλοφυΐα.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

Έμεις γράφοντας τη δημοική, τη ζωή δά μιμηθούμα -- όπως τά παιδιά, όπως οι επαρχιώτες, όπως οι άθροποι όλοι ή καθαρέβουσα δά μιμηθή μόνο τη νεκρά. Κι από γενήσιο της άφή μυρίζει νεκρία.

Ψ υ χ ά ρ η ς

Έμεις με σέβας, με άγάπη, με πατριωτισμό και με λατρεία προσέχουμε στη γραμματική, προσέχουμε στο τυπικό, προσέχουμε στους ήχους του λαού, για να μιμηθούμε στην τεχνητή μας γλώσσα — και! 'ως τη λένε, σά θέλονε, και τεχνητή — τη γλώσσα που ζή και που μιλείται.

Ψ υ χ ά ρ η ς